

Obraćanje visokoga predstavnika Valentina Inzka Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda

Vrijedi izgovorena riječ.

Gospodine predsjedniče, cijenjeni članovi Vijeća,

Iskrena mi je čast još jednom obratiti se ovom cijenjenom tijelu. Imajući na umu da bi ovo vrlo vjerojatno moglo biti moje posljednje obraćanje Vijeću sigurnosti u svojstvu visokoga predstavnika, žao mi je što se ne možemo osobno sastati zbog pandemije Covid-19, koja i dalje hara većim dijelom svijeta. Kao i uvijek, nadam se da ste svi vi kao i vaše zemlje i građani dobro.

Izražavam iskrenu sućut predstavniku Indije zbog situacije u kojoj se trenutno nalazi ta zemlja. Dok cjepiva polako postaju sve dostupnije, nadam se da na kraju tunela ima malo svjetla za vas, i za sve nas. Zadovoljstvo mi je obavijestiti vas da su danas, prije nekoliko sati, Sarajevo posjetili Europski povjerenik za susjedstvo i proširenje, Olivér Várhelyi, i ministar vanjskih poslova Austrije, Alexander Schallenberg, koji su isporučili cjepiva. Austrija je bila ključna u logističkom aspektu, što je omogućilo današnju isporuku.

Kada sam 2009. godine stigao u Bosnu i Hercegovinu, međunarodna zajednica ulazila je u novu fazu svoga angažmana, u kojoj je u prvi plan stavljala odgovornost domaćih čimbenika, ispred međunarodnog intervencionizma. Domaća nadležnost je sjajan ideal, ali s njom dolazi i odgovornost, a razina današnjeg diskursa u Bosni i Hercegovini mogla bi se pristojno opisati kao neodgovorna.

Prošla godina, 2020., bila je godina nade i refleksije za Bosnu i Hercegovinu. Obilježeno je 25 godina mira, koji je rezultat Općeg okvirnoga sporazuma za mir, parafiranog 21. studenoga 1995. u Daytonu, Ohio, i potpisanog 14. prosinca 1995. u Parizu. Bilo je to vrijeme za razmišljanje o postignućima, kao i o nedostacima, nakon dva i pol desetljeća, a istodobno i vrijeme za okretanje prema budućnosti.

To se ogleda u zajedničkoj izjavi Predsjedništva Bosne i Hercegovine, koja je dijelom glasila: „Danas je jedinstvena prilika da pošaljemo poruku kojom ćemo na pravi način ukazati na važnost jačanja povjerenja, mira i međusobnoga poštovanja među svim narodima i građanima.”

Tom prilikom Bosni i Hercegovini najbolje želje uputili su i bivši američki predsjednik Clinton, predsjednici Austrije i Slovenije, generalni tajnik UN-a, premijer Španjolske, ministri vanjskih poslova Njemačke i Francuske, te veliki broj uglednika.

Poštovani članovi Vijeća,

Kao što je rečeno u mom izvješću, kao dio dugogodišnje politike osporavanja osnova Daytonskoga sporazuma, vlasti Republike Srpske – na čelu s Miloradom Dodikom – u ožujku su usvojile niz zaključaka u tom smjeru. Kao što sam izvijestio, ovi zaključci predviđaju razgovore između domaćih političkih čimbenika o budućnosti BiH, ostavljajući otvorenu opciju za takozvanu „mirnu disoluciju“ zemlje.

Nema stvarne potrebe za objašnjavanjem destruktivne dugoročne politike sadašnjih vlasti RS, jer je to upravo ovom tijelu objasnio gospodin Dodik na sastanku u formatu Arria u studenom prošle godine. Vjerujem da je svima bilo jasno s kakvom iracionalnom, destruktivnom politikom i načinom razmišljanja imamo posla. Sjetit ćete se, mene je nazvao „čudovištem“, a pokojnog lorda Ashdowna „kriminalcem“.

Koliko jučer, gospodin Dodik je ponovno bio u medijima, tvrdeći da je jednom stranom diplomatu rekao da je mirni raspad jedina opcija, koja će se svakako dogoditi i da taj diplomat „nije imao ništa protiv toga“. Ako biste vi ili ja ili bilo tko drugi ustali i rekli kako želimo podijeliti svoju zemlju, bili bismo nazvani izdajnicima, secesionistima ili pobunjenicima, možda i uhićeni. Da pojednostavimo: u našim zemljama je nezamislivo da predsjednik želi uništiti istu onu zemlju čiji je predsjednik.

Nadalje, stranka gospodina Dodika, SNSD, nedavno je objavila nekoliko videozapisa u sklopu *online* kampanje koja promovira „mirnu disoluciju“, koja će se prikazivati i kao reklama gledateljima *YouTubea* u BiH.

U travnju su se čelnici stranaka vladajuće koalicije Republike Srpske sastali, a gospodin Dodik je najavio da će RS formirati timove za pregovore. Jasno je stavljeno do znanja da, ako smjer i ishod tih razgovora ne budu po volji vlasti Republike Srpske, Republika Srpska, citiram: „zadržava pravo donijeti konačnu odluku o svom budućem statusu“.

Kao što se i moglo očekivati, ovakav razvoj događaja uzburkao je stranke sa sjedištem u Federaciji, posebno bošnjačke stranke, od kojih je većina odbacila mogućnost „mirne disolucije“, a neke su predvidjele i rat u slučaju da se Republika Srpska pokuša odcijepiti od BiH.

Kao visoki predstavnik, želim biti jasan: Dayton entitetima ne daje pravo na odcjepljenje.

Dakle, još jednom je politička atmosfera zatrovana, a napredak na provedbi reformi gurnut u drugi plan. I krajnje je žalosno što su vlasti Republike Srpske izabrale baš ovaj trenutak, kada je cijela država još uvijek u problemima zbog pandemije Covid-19.

To je istodobno i trenutak kada su vlasti Republike Srpske morale posuditi 300 milijuna eura prodajom obveznica na londonskoj burzi kako bi pokrile proračunski deficit jer nisu htjele prihvatiti lako rješenje i reforme koje je predložio MMF.

Tijekom mogega mandata kao visokoga predstavnika, vidjeli smo kako se mijenjaju ciljevi i kako su pomjerane granice onoga što je međunarodna zajednica spremna prihvatiti. Vidjeli smo prelazak s retorike na djela kojima se osporavaju državne nadležnosti, institucije i odluke, a sada smo i svjedoci prelaska s retorike na djelo osporavanja državnoga suvereniteta i teritorijalnog integriteta i, samim tim, procesa provedbe mira u BiH.

Kako bismo bili jasni, sada postoje združeni naponi na formaliziranju i provedbi zaključaka koje je usvojila Narodna skupština RS. U najboljem slučaju, cilj je poništiti brojna reformska dostignuća iz posljednjih 25 godina, što ugrožava državu, njene nadležnosti i institucije, te njihovu sposobnost donošenja i provedbe odluka.

To bi utjecalo na tekuće reforme, uključujući i one koje se nalaze među 14 prioriteta EU, od kojih su mnoge utemeljene na reformama koje su pokrenute intervencijama visokoga predstavnika.

Budimo također jasni, čak i u najboljem slučaju, cilj je konstantno nefunkcionalna BiH, što već vidimo u gotovo pa paraliziranim najvišim institucijama BiH, uključujući Predsjedništvo, Vijeće ministara i Parlamentarnu skupštinu – a

da ne spominjemo Federaciju, koju su SNSD-ovi partneri iz HDZ BiH uspjeli zakočiti. To će imati negativne posljedice za regiju zapadnog Balkana i ostatak Europe, jer oslabljena BiH nije u stanju učinkovito se nositi s izazovima organiziranog kriminala i korupcije, migracijama, klimatskim promjenama itd.

Ako se takvi negativni trendovi nastave, pitanje za međunarodnu zajednicu uskoro će biti: Koliko dugo se može tolerirati ovakvo destruktivno ponašanje i koliko dugo se gospodin Dodik i njegovi saveznici u RS-u i drugdje mogu smatrati partnerima?

S druge strane, bilo je pomaka oko procesa izborne reforme, koji je godinama u pat poziciji. To bi mogla biti prigoda za rješavanje ključnih reformi koje se tiču prava i dugi niz godina čekaju na rješavanje, uključujući uklanjanje diskriminacije utvrđene presudama Europskoga suda za ljudska prava, uz istodobno poboljšanje transparentnosti izbornoga procesa.

Nažalost, postoji strah i nepovjerenje među građanima i civilnim društvom da će međunarodna zajednica u BiH nastojati smiriti zahtjeve za daljnjom „etnizacijom“ izbornoga sustava. Takav koncept „etno-demokracije“ sigurno bi bio u sukobu ne samo sa provedbom presude u predmetu „Sejdić i Finci“ već i s konkretnim ciljevima iz Daytonskoga sporazuma, uključujući opći cilj Sporazuma da uspostavi multietničko društvo koje je postojalo prije rata.

Moram ponoviti da ne smijemo dopustiti da taj proces dovede do daljnjih etničkih ili teritorijalnih podjela. To bi imalo dalekosežne posljedice.

Osim provedbe odluke u predmetu Sejdić-Finci i srodnim predmetima, prioritet treba biti provedba preporuka ODIHR-a i GRECO-a, čime bi se ne samo iskorijenila diskriminacija nego i povećala transparentnost i spriječile izborne prijevare.

Cijenjeni članovi Vijeća,

Kada sam vam se posljednji put obratio u studenom, ponovio sam svoj poziv vlastima RS da uklone ploču posvećenu osuđenomu ratnom zločincu Radovanu Karadžiću sa studentskoga doma na Palama. Zadovoljstvo mi je izvijestiti da je ova ploča zvanično skinuta u prosincu. Dvadesetsedmi siječnja obratio sam se pismom predsjedniku NSRS, sa zahtjevom da RS u roku od tri mjeseca povuče odličja dodijeljena 2016. godine trojici osuđenih ratnih zločinaca, između ostalog i Radovanu Karadžiću. Tri mjeseca su istekla 27. travnja, a ja nisam dobio zvaničan odgovor, niti su odličja povučena. NSRS je trebala razmatrati ovo pitanje 28. travnja, ali je to odgodila. Vidjet ćemo što će se dogoditi, ali za sada vas obavještavam da stanje nije ispravljeno.

A ponašanje političkih čelnika nažalost potiče slično ponašanje običnih ljudi. Pored nekih primjera spomenutih u mom izvješću, prije samo nekoliko tjedana u gradu Foča u Republici Srpskoj, poznatom kao mjestu u kome su se dogodili neizrecivi ratni zločini, pojavio se golemi mural osuđenoga ratnog zločinca Ratka Mladića.

U nedostatku odgovornijeg ponašanja, ovo još jednom ukazuje na potrebu za kriminalizacijom veličanja ratnih zločinaca, kao i poricanja genocida. U svakom slučaju, ovdje bih ponovno podsjetio na mišljenje Europske komisije o prijavi BiH za članstvo u EU, u kome se nedvosmisleno kaže, „Revizionizam i poricanje genocida protivrječe najosnovnijim europskim vrijednostima“.

Postoje neka područja u kojima i dalje ne gubim nadu, kao što je slučaj Mostara. Nakon 12 godina za Grad Mostar su se konačno održali lokalni izbori, na kraju kojih je izabran novi gradonačelnik, dr. Mario Kordić, kojeg sam upoznao i

impresioniran sam njegovom energijom i entuzijazmom. Za sada se čini da u novom Gradskom vijeću postoji puno dobre volje i uvjeren sam da će se oni pošteno potruditi da riješe brojna pitanja koja su se akumulirala svih ovih godina bez Gradskoga vijeća. U vezi s Mostarom, želim posebno naglasiti medijatorske napore američkoga veleposlanika Erica Nelsona i specijalnoga predstavnika EU Johanna Sattlera.

Također bih trebao spomenuti da je Gradsko vijeće Sarajeva nedavno izabralo novu gradonačelnicu, mladu i entuzijastičnu damu koju sam nedavno upoznao, Benjaminu Karić, iz multikulturalne obitelji. A građani u Banjoj Luci izravno su izabrali novoga gradonačelnika, člana oporbe u RS-u, dvadesetsedmogodišnjeg Draška Stanivukovića, koji je zauzeo transparentan pristup svom radu.

Poštovani članovi Vijeća sigurnosti,

Sedmi prosinca 2020. godine obilježena je 50. obljetnica takozvane „varšavske genufleksije“, gdje je u Drugom svjetskom ratu tisuće Židova izgubilo život pod njemačkim ugnjetačima. Bio je to povijesni i zadivljujući čin traženja oprost.

Tako izgledaju lideri i to je ono što je danas prijeko potrebno u BiH. U tom kontekstu, želio bih pozvati Predsjedništvo BiH da dokaže opredjeljenje iz svoje izjave date povodom 25. obljetnice Daytonskog sporazuma, i da 2021. organizira i sudjeluje u zajedničkoj komemoraciji za sve žrtve rata u BiH. Vjerujem da bi takav čin bio iscjeljujući za sve građane BiH, pa čak i među samim članovima Predsjedništva.

Želim još jednom naglasiti da, premda možda nema Mandela u politici, postoje stotine Mandela u BiH među običnim ljudima.

Poštovani članovi Vijeća,

U mom prethodnom obraćanju Vijeću u studenom, pozvao sam bh. organe da implementiraju treći Nacionalni akcijski plan za provedbu Rezolucije 1325 Vijeća sigurnosti, o ženama, miru i stabilnosti, koji traje do 2022. godine. U tom smislu, u siječnju je nekoliko hrabrih aktivistica pokrenulo „Nisam tražila“, domaći „Me Too“ pokret koji je potaknuo tisuće žena i djevojaka da istupe s navodima o zlostavljanju i nasilju. Snažno pozivam vlasti da se izravno pozabave seksualnim nasiljem, da krivično gone počinitelje i pojačaju podršku za žrtve nasilja.

Ovdje želim spomenuti brojne izbjegle Bosanke koje su uspjele zauzeti istaknute političke pozicije van zemlje, uključujući austrijsku ministricu pravde dr. Almu Zadić, uvaženu baronesu Arminku Helić iz britanskoga Gornjeg doma, Hannah Sumeju Atić, članicu kabineta norveškoga premijera, bivšu švedsku ministricu visokog i srednjeg obrazovanja Aidu Hadžialić, te gradonačelnicu Kalmara u Švedskoj Dženu Albazu.

Ovo potvrđuje da je najveća vrijednost Bosne i Hercegovine njen ljudski potencijal. Žene koje sam spomenuo otišle su iz zemlje zbog rata. Sada, mladi i obrazovani ljudi odlaze iz zemlje, ne zbog ekonomije, nego zbog nepotizma i korupcije, zbog generalnoag nepostojanja vladavine prava i sve više zbog političke nestabilnosti.

Uvaženi članovi Vijeća sigurnosti, da zaključim!

Moguće je da je ovo moje posljednje obraćanje vama u svojstvu visokoga predstavnika. Stoga želim iskoristiti ovu priliku da podsjetim na neke od lekcija iz prethodnih 12 godina.

Živjeti i raditi u Bosni i Hercegovini bilo je jedno od najvećih zadovoljstava u mom životu. U golemoj mjeri, ljudi su ovdje jedni od najprijatnijih i najbrižnijih koje sam ikada sreo. Susjed se brine za susjeda. Svakako nije točno da ljudi ovdje ne mogu živjeti zajedno, ali političari provode isuviše

vremena naglašavajući ono što ih dijeli, a ne ono što ih ujedinjava.

Nadao sam se da ću na današnji dan proglasiti da je moj posao završen. Na nesreću i na moju veliku žalost, BiH je i dalje *de facto* zamrznut sukob s nedovršenim mirom, gdje politički lideri i dalje nastoje ostvariti ratne ciljeve, unijeti narative podjele i nacionalističke političke ciljeve, i govore o disoluciji države. Multietničko i raznoliko društvo koje je postojalo prije sukoba skoro je nestalo, a sve je teže braniti očuvanje multietničkih prostora i oduprijeti se stvaranju monoetničkih. Govor mržnje, veličanje ratnih zločinaca i revizionizam ili otvoreno poricanje genocida, unatoč presudama međunarodnih pravosudnih institucija, i dalje je veoma uobičajen u političkom diskursu.

Kao što sam rekao na početku, kada sam 2009. godine došao u Bosnu i Hercegovinu kao visoki predstavnik, mantra je bila „domaća odgovornost“. Uz samo nekoliko izuzetaka u ranoj fazi mogega angažmana, to smo probali i nije funkcioniralo. Sada smo ovdje, desetak godina kasnije, i govorimo o „mirnoj disoluciji“. Bosna i Hercegovina bi trebala biti čvrsto na putu ka EU, ali danas smo tu gdje jesmo, a jedan od njenih političkih čelnika otvoreno zagovara podjelu zemlje, istodobno omalovažavajući i rugajući se EU u tom procesu.

Imali smo period čvrstog intervencionizma – koji je izazvao i određenu dozu kritike ali, ako ćemo iskreno, on je pomogao Bosni i Hercegovini da pređe velik dio puta; imali smo i jedan duži period domaće odgovornosti, tijekom kojeg su jedan korak naprijed obično pratila dva koraka natrag. Možda je vrijeme da se razmotri drukčiji pristup, negdje u sredini. U svakom slučaju, međunarodna zajednica treba zauzeti čvrst stav i zaustaviti centrifugalne tendencije koje ovu zemlju vode dalje u spiralu propadanja, što može imati političke i sigurnosne implikacije ne samo za ovu zemlju nego i za regiju i ostatak Europe.

Dokle god ne dođe do istinske i dokazane opredijeljenosti za mir i stabilnost, i dok se nepovratno ne osigura stabilnost i nepovredivost BiH, međunarodna zajednica mora zadržati sve instrumente koji joj stoje na raspolaganju za rješavanje svake potencijalne prijetnje, uključujući i izvršne ovlasti visokoga predstavnika – koje nisam koristio gotovo deset godina – očuvanje međunarodnih sudija u Ustavnom sudu BiH, međunarodne mehanizme u Distriktu Brčko i međunarodnu vojnu nazočnost u BiH.

Osobno imam dojam da smo daleko od situacije koja bi omogućila izmjene postdejtonskog aranžmana u Bosni i Hercegovini. Umjesto donošenja preuranjenih odluka, trebamo se pomiriti sa činjenicom da stabilizacija i mir traže vrijeme. To je bilo mišljenje i češkoga ministra vanjskih poslova Karla Schwarzenberga, koji je podržao moju kandidaturu, kandidaturu Austrije, u ime zemlje koja je 2009. godine predsjedavala EU. On mi je rekao: „Moramo imati dugoročni pristup Bosni i Hercegovini!“ Koliko je bio u pravu. Također trebamo priznati da je tempo napretka usporen jer smo isuviše brzo odlučili promijeniti svoj robustan pristup u BiH.

Ja sam sve više sklon vjerovati da je sadašnja poslijeratna politička elita, s nekim izuzecima, uglavnom otuđena od stvarnosti, nije ni spremna ni sposobna da se nosi s tekućim izazovima i rješava stvarne potrebe građana Bosne i Hercegovine. I sve više vjerujem da oni nisu naši istinski partneri u nastojanjima da ova zemlja krene naprijed. Stoga trebamo naći način da prema njima zauzmemo čvršći stav i da istodobno idemo mimo njih – između ostalog i nalaženjem novih partnera.

Dobra vijest je da u BiH postoje i progresivne snage sa kojima možemo stvoriti partnerski odnos, i koje žele normalizaciju svoje zemlje. Povijest pokazuje da možemo biti nevjerojatno uspješni – nemojmo zaboraviti da je 2005. godine BiH bila istaknuti uzor za postkonfliktni razvoj: zemlja koja je provodila strukturalne reforme i napredovala prema ustavnim

promjenama. Ako smo mogli napraviti jedinstvenu vojsku od tri vojske koje su se desetljeće ranije borile jedna protiv druge, onda sigurno možemo uraditi i ono što preostaje uraditi.

Međutim, dame i gospodo, moram biti izravan. I međunarodna zajednica i progresivne snage u BiH prave fundamentalnu grešku ako pretpostavljaju da će se stvari nekako riješiti jer vrijeme radi za nas. Ovo je fundamentalna greška sve dok su snage dezintegracije jače od snaga reintegracije. Kako bi vrijeme bilo na našoj strani, moramo se vratiti dinamici reforme i reintegracije.

Zahvaljujem vam na suradnji i pozornosti svih ovih godina.